

LIETUVOS RESPUBLIKOS
SMURTINIAIS NUSIKALTIMAIS PADARYTOS ŽALOS KOMPENSAVIMO
ĮSTATYMO NR. X-296 2, 6, 7, 8, 10, 11 IR 14 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO
ĮSTATYMO PROJEKTO AIŠKINAMASIS RAŠTAS

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, įstatymo projekto tikslai ir uždaviniai

Pirmoji priežastis, paskatinusi projekto rengimą, yra ta, kad šiuo metu dėl per siauros smurtinio nusikaltimo apibrėžties, kuri numatyta Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatyme (*toliau - Įstatymas*), palyginus su Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu, ne visiems asmenims, tapusiems tyčinio smurtinio nusikaltimo aukomis, suteikiama teisė pretenduoti į žalos kompensavimą iš Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondo programos lėšų.

Įstatymu įgyvendinta 2004 m. balandžio 29 d. Tarybos direktyva Nr. 2004/80/EB dėl žalos kompensavimo nusikaltimų aukoms (*toliau - Direktyva*). Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje (bylos C-167/15, C-601/14, C-129/19), kiek tai susiję su Direktyvos nuostatų aiškinimu, iš esmės laikomasi nuoseklios pozicijos, kad pagal Direktyvą kiekvienai valstybei narei nustatoma pareiga numatyti kompensacijų nukentėjusiesiems nuo visų nusikaltimų, laikomų smurtiniais tyčiniiais nusikaltimais ir padarytų jos teritorijoje, schemą.

Pavyzdžiui, 2016 m. spalio 11 d. sprendime, priimtame byloje C-601/14, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (*toliau - ESTT*) pasisakyta dėl ieškinio, kuriuo Europos Komisija prašė pripažinti, kad Italijos Respublika neįvykdė įsipareigojimo pagal Direktyvos 12 straipsnio 2 dalį, nes Italijos Respublika nesiėmė visų būtinų priemonių, skirtų užtikrinti kompensacijų visiems nukentėjusiesiems nuo smurtinių tyčinių nusikaltimų, padarytų Italijos Respublikos teritorijoje, schemai įgyvendinti.

Sprendime ESTT išaiškino, kad pagal Direktyvos 12 straipsnio 2 dalį „visos valstybės narės užtikrina, kad jų nacionalinės taisyklės numatytų kompensacijų smurtinių tyčinių nusikaltimų, padarytų atitinkamose jų teritorijose, aukoms schemas, kurios garantuotų sąžiningą ir atitinkamą [teisingą ir tinkamą] kompensaciją aukoms“. Šioje nuostatoje nenumatyta, kad valstybės narės galėtų apriboti kompensacijų schemas, kurią privalo nustatyti pagal Direktyvą, taikymo sritį, į ją įtraukdamos tik dalį jų atitinkamose teritorijose padarytų smurtinių tyčinių nusikaltimų.

Aptariamojoje byloje ESTT nustatė, kad ne visi tyčiniai smurtiniai nusikaltimai, kaip jie apibrėžiami pagal Italijos teisę, patenka į Italijoje galiojančią kompensacijų schemą. Todėl sprendimu teismas pripažino, kad Italija tik iš dalies įgyvendino Direktyvos 12 straipsnio 2 dalį. ESTT, be kita ko, atsižvelgdamas į tai, kad Italija tik iš dalies įgyvendino Direktyvos 12 straipsnio 2 dalį, konstatavo, kad Europos Komisijos pareikštas ieškinys yra pagrįstas.

Šiuo metu Lietuvos Respublikoje galiojančio Įstatymo redakcija numato, kad pagal Įstatymą nukentėjusiajam asmeniui kompensuojama žala tik dėl Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (*toliau - BK*) numatytų nusikalstamų veikų, kuriomis buvo tyčia atimta žmogaus gyvybė arba sunkiai ar nesunkiai sutrikdyta sveikata, arba kai padaroma kita apysunkio, sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo žmogaus laisvei, seksualinio apsisprendimo laisvei ar neliečiamumui sudėties požymių turinti veika. Įstatymas nenumato galimybių pretenduoti ir gauti kompensaciją tais atvejais, kai žala padaroma, pavyzdžiui - tyčiniu nesunkių smurtiniu nusikaltimu, numatytu BK 140 straipsnyje (fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas).

Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad šiuo metu ne visi tyčiniai smurtiniai nusikaltimai patenka į Lietuvos Respublikoje galiojančią kompensacijų schemą, nustatyta Įstatymu, o tai reiškia, jog Direktyvos nuostatos įgyvendintos ne visa apimtimi. Parengtu projektu iš esmės siekiama įgyvendinti ESTT sprendimuose suformuluotą Direktyvos aiškinimo taisyklę, jog valstybė privalo numatyti kompensacijų nukentėjusiesiems nuo visų nusikaltimų, laikomų smurtiniais tyčiniaus nusikaltimais ir padarytų jos teritorijoje, schemą. Kadangi projektu siūloma į Įstatymo taikymo sritį įtraukti tyčinius nesunkius smurtinius nusikaltimus, tokius kaip - pavyzdžiui - fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas (BK 140 straipsnis), todėl taip pat siūloma pakoreguoti Įstatymo nuostatas dėl kompensacijų dydžių, nustatant skirtingus kompensacijų dydžius pagal nusikaltimų sunkumą.

Kita priežastis, paskatinusi projekto rengimą, tai, kad šiuo metu galiojančiame Įstatyme nustatytas pernelyg siauras nuo smurtinio nusikaltimo nukentėjusio asmens apibrėžimas, dėl ko dalis asmenų, kurie yra pripažinti nukentėjusiais dėl kito asmens tyčinio nužudymo ir jiems teismo sprendimais dėl to priteistas žalos atlyginimas, nėra laikomi nukentėjusiais Įstatymo prasme ir negali pretenduoti į žalos kompensavimą.

Baudžiamajame procese nukentėjusiais, kai nužudomas žmogus, gali būti pripažinti pastarojo šeimos nariai ir artimieji giminaičiai. Šie asmenys turi teisę reikšti civilinį ieškinį ir iš kaltųjų reikalauti tiek turtinės, tiek neturtinės žalos atlyginimo. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (*toliau - BPK*) 28 straipsnyje reglamentuota, kad nukentėjusysis yra fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar neturtinės žalos, arba nuo nusikalstamos veikos mirusio fizinio asmens šeimos narys ar artimasis giminaitis, kurie dėl to asmens mirties patyrė fizinės, turtinės ar neturtinės žalos. BPK 15 straipsnyje numatyta, kad artimieji giminaičiai yra BK 248 straipsnio 1 dalyje nurodyti asmenys, t. y. tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys, seneliai ir vaikaičiai. BPK 38 straipsnyje reglamentuota, kad asmens šeimos nariais laikomi kartu su tuo asmeniu gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai, asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos, arba asmuo, su kuriuo tas asmuo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nustatyta tvarka susitarė sudaryti santuoką, taip pat sutuoktinio tėvai, išlaikytiniai ar buvę sutuoktiniai.

Nuo smurtinio nusikaltimo nukentėjusiu asmeniu, pagal šiuo metu galiojančią Įstatymo redakciją, pripažįstamas asmuo, kurio gyvybė buvo atimta smurtiniu nusikaltimu, sutuoktinis, partneris, vaikas, įvaikis, tėvas, motina, įtėvis, įmotė, išlaikytinis. Tai baigtinis sąrašas asmenų, kurie pagal Įstatymą gali kreiptis ir pretenduoti į žalos kompensavimą. Taigi, dalis asmenų, kurie baudžiamajame procese gali būti pripažinti nukentėjusiais (pavyzdžiui - nužudytojo sesuo, brolis ir kt.), negali pretenduoti į žalos kompensavimą dėl šiuo metu Įstatyme įtvirtinto siauro nuo smurtinio nusikaltimo nukentėjusio asmens apibrėžimo. Todėl parengtu projektu siekiama praplėsti Įstatyme įtvirtintą nukentėjusiųjų nuo smurtinių nusikaltimų apibrėžimą, kas leis išlyginti nuo smurtinių nusikaltimų nukentėjusiųjų asmenų teisinę padėtį bei suteikti visiems asmenims, kurie pripažinti nukentėjusiais dėl kito asmens tyčinio nužudymo, lygias ir vienodas galimybes pretenduoti ir gauti kompensaciją.

Kiti projekte dėstomi pakeitimai yra techninio pobūdžio. Visų pirma, Įstatymo nuostatos nenustato poreikio, siekiant priimti sprendimą dėl smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo ar kompensavimo avansu, arba įgyvendinant valstybės reikalavimo teises, rinkti informaciją apie nukentėjusio asmens ir už žalą atsakingo asmens teistumą. Antra, pagal pirminę Įstatymo redakciją, vertinant tuo metu galiojusio BPK 3 straipsnio nuostatas, avansinė kompensacija buvo išmokama ir tais atvejais, kai baudžiamasis procesas negalimas bei yra nutraukiamas: (1) asmeniui, kuris nusikalstamos veikos padarymo metu dar nebuvo tokio amžiaus, nuo kurio jis atsako pagal baudžiamuosius įstatymus (4 punktas); (2) mirusiajam,

išskyrus tuos atvejus, kai byla reikalinga mirusiajam reabilituoti arba kitų asmenų bylai atnaujinti dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių (7 punktą). Dėl vėlesnių BPK 3 straipsnio pakeitimų minėti punktai pasislinko ir šiuo metu galiojančiame BPK minėtos aplinkybės reglamentuotos 3 straipsnio 1 dalies 3 punkte ir 5 punkte. Tad projektu siūlomas atitinkamas Įstatymo 8 straipsnio pakeitimas. Trečia, atsižvelgiant į tai, jog galimos ir tokios situacijos, kai keli asmenys turi teisę ne tik į neturtinės žalos, bet ir į turtinės žalos kompensavimą avansu, tad projektu siūlomas Įstatymo 11 straipsnio 4 dalies pakeitimas, nustatant reglamentavimą, kad ne tik neturtinės žalos avansinė kompensacija, bet ir avansu išmokama turtinės žalos kompensacija dalijama lygiomis dalimis visiems asmenims, turintiems teisę į žalos kompensavimą avansu.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai

Projektą parengė Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Teisinio atstovavimo grupės patarėjas Šarūnas Sabalevskis (tel. +3706 718 63 74, el. p. sarunas.sabalevskis@tm.lt).

Įstatymo projektu įgyvendinama Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės veiklos programa (Priemonių plano 8.1.14 p.), kuriai pritarta Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. gruodžio 11 d. nutarimu Nr. XIV-72.

3. Dabartinis įstatymo projekte aptartų teisinių santykių reguliavimas

Kaip jau minėta, kai kurių projekte dėstomų straipsnių pakeitimai yra tik techninio pobūdžio, todėl šio aiškinamojo rašto 3 ir 4 punktuose bus aptartos tik siūlomos esminės naujovės.

Šiuo metu galiojanti Įstatymo redakcija nenumato galimybių nekentėjusiam asmeniui pretenduoti ir gauti kompensaciją tais atvejais, kai žala patirta dėl kaltininko padaryto tyčinio nesunkaus smurtinio nusikaltimo, tokio kaip - pavyzdžiui - fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas (BK 140 straipsnis). Pagal galiojančią Įstatymo redakciją žala kompensuojama tik dėl tų nusikalstamų veikų, kuriomis buvo tyčia atimta žmogaus gyvybė arba sunkiai ar nesunkiai sutrikdyta jo sveikata, arba kai padaroma kita apysunkio, sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo žmogaus laisvei, seksualinio apsisprendimo laisvei ar neliečiamumui sudėties požymių turinti veika (Įstatymo 2 straipsnio 4 dalis).

Galiojantis Įstatymas nustato skirtingus kompensacijų dydžius pagal nusikaltimo sunkumą, subjektą ir žalos pobūdį, t. y.:

- Įstatymo 7 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad nukentėjusiems nuo smurtinių nusikaltimų asmenims kompensuojamos turtinės žalos dydis negali viršyti: (1) 100 bazinių socialinių išmokų (*toliau – BSI*), kai smurtiniu nusikaltimu atimta žmogaus gyvybė; (2) 80 BSI, kai smurtiniu nusikaltimu sunkiai sutrikdyta žmogaus sveikata arba kitu, negu nurodyta šios dalies 1 punkte, smurtiniu nusikaltimu padaryta žala nepilnamečiui; (3) 60 BSI, kai padarytas kitas, negu nurodyta šios dalies 1 ir 2 punktuose, smurtinis nusikaltimas;
- Įstatymo 7 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad nukentėjusiems nuo smurtinių nusikaltimų asmenims kompensuojamos neturtinės žalos dydis negali viršyti: (1) 120 BSI, kai smurtiniu nusikaltimu atimta žmogaus gyvybė; (2) 100 BSI, kai smurtiniu nusikaltimu sunkiai sutrikdyta žmogaus sveikata arba kitu, negu nurodyta šios dalies 1 punkte, smurtiniu nusikaltimu padaryta žala nepilnamečiui; (3) 80 BSI, kai padarytas kitas, negu nurodyta šios dalies 1 ir 2 punktuose, smurtinis nusikaltimas.

Nuo smurtinio nusikaltimo nukentėjusiu asmeniu, pagal galiojančio Įstatymo redakcijos 2 straipsnio 3 dalį, pripažįstamas Lietuvos Respublikos pilietis, kitos Europos Sąjungos valstybės narės pilietis ar jo šeimos narys, kitas Lietuvos Respublikoje ar kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje teisėtai nuolat gyvenantis asmuo ar Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse nurodytais atvejais - kitas asmuo, kuriems padarytas smurtinis nusikaltimas, arba tokio asmens, kurio gyvybė buvo atimta smurtiniu nusikaltimu, sutuoktinis, partneris, vaikas, įvaikis, tėvas, motina, tėvis, įmotė, išlaikytinis, jeigu jie atitinka šioje dalyje nurodytus kriterijus. Įstatyme pateiktas baigtinis sąrašas asmenų, kurie gali kreiptis ir pretenduoti į žalos kompensavimą. Kaip jau buvo minėta, toks siauras nukentėjusiojo nuo smurtinio nusikaltimo asmens apibrėžiamas suponuoją, kad dalis asmenų, kurie baudžiamajame procese pripažinti nukentėjusiais ir civiliniais ieškovais (pavyzdžiui - nužudytojo sesuo, brolis ir kt.) dėl artimojo nužudymo, negali pretenduoti į žalos kompensavimą pagal Įstatymą.

4. Siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir laukiami teigiami rezultatai

Projekte siūloma apibrėžti, kad smurtinis nusikaltimas - Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse nurodyto nusikaltimo sudėties požymių turinti veika, kuria buvo tyčia atimta žmogaus gyvybė, sutrikdyta jo sveikata ar sukeltas fizinis skausmas, arba kita nusikaltimo žmogaus laisvei, seksualinio apsisprendimo laisvei ar neliečiamumui sudėties požymių turinti veika. Smurtinių nusikaltimų sąrašą tvirtina Fondo programos vykdytojas.

Šis pakeitimas siūlomas siekiant įgyvendinti ESTT sprendimuose suformuluotą Direktyvos aiškinimo taisyklę, jog valstybė privalo numatyti kompensacijų nukentėjusiesiems nuo visų nusikaltimų, laikomų smurtiniais tyčiais nusikaltimais ir padarytų jos teritorijoje, schemą. Priėmus siūlomą pakeitimą būtų užtikrintas tinkamas Direktyvos įgyvendinimas, priešingu atveju Lietuvos Respublikai grėstų pažeidimo procedūra dėl galimai netinkamo Direktyvos nuostatų įgyvendinimo.

Be to, prognozuojama, jog projektu siūlomas reglamentavimas padarys teigiamą poveikį pagalbos nukentėjusiesiems nuo smurto artimoje aplinkoje teikimo srityje, kadangi asmenims, nukentėjusiesiems artimoje aplinkoje nuo tyčinių smurtinių nusikaltimų, tokių kaip fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas (BK 140 straipsnis), bus sudaryta galimybė pretenduoti į žalos kompensavimą pagal Įstatymą.

Projektu siūloma į Įstatymo taikymo sritį įtraukti tyčinius nesunkius smurtinius nusikaltimus, tokius kaip - pavyzdžiui - fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas (BK 140 straipsnis), todėl būtina pakoreguoti Įstatymo nuostatas dėl išmokamų kompensacijų dydžių.

Apie projektu nustatytiną kompensacijos dydį, visų pirma, sprendžiama įvertinus teismų praktiką dėl nukentėjusiesiems priteisiamos žalos dydžių tokio pobūdžio bylose. Teismų praktikos analizė rodo, jog nukentėjusiesiems nuo nežymaus sveikatos sutrikdymo ir (arba) sukulto fizinio skausmo priteisiamas nuo 150 Eur iki 2000 Eur neturtinės žalos atlyginimas:

Nukentėjusiajam padarytas nežymus sveikatos sutrikdymas ir (arba) sukeltas fizinis skausmas	
Nukentėjusiajam priteista 150 Eur neturtinei žalai atlyginti.	Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. kovo 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-100-493/2021, Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. gegužės 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-356-317/2020.

Nukentėjusiajam priteista 200 Eur neturtinei žalai atlyginti.	Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. balandžio 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-225-932/2021.
Nukentėjusiajam priteista 400 Eur neturtinei žalai atlyginti.	Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. gegužės 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-28-634/2021.
Nukentėjusiajam priteista 500 Eur neturtinei žalai atlyginti.	Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-292-245/2021.
Nukentėjusiajam priteista 800 Eur neturtinei žalai atlyginti.	Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-334-954/2021.
Nukentėjusiajam priteista 1000 Eur neturtinei žalai atlyginti.	Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. gegužės 13 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-227-626/2021.
Nukentėjusiajam priteista 1500 Eur neturtinei žalai atlyginti.	Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-122-334/2020, Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. lapkričio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-744-954/2019.
Nukentėjusiajam priteista 2 000 Eur neturtinei žalai atlyginti.	Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. balandžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-216-919/2021, Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-201-478/2020.

Taigi, atsižvelgiant į tai, kad šiuo metu galiojantis Įstatymas nustato skirtingus kompensacijų dydžius pagal nusikaltimų sunkumą ir subjektą, bei turint omenyje aukščiau paminėtą teismų praktiką, projektu siūloma nustatyti, kad kai smurtiniu nusikaltimu nežymiai sutrikdyta sveikata ar sukeltas fizinis skausmas nepilnamečiui kompensuojamos turtinės ir neturtinės žalos dydis kartu negalės viršyti 90 BSI (4140 Eur). Tuo tarpu kai kitiems asmenims smurtiniu nusikaltimu nežymiai sutrikdyta sveikata ar sukeltas fizinis skausmas kompensuojamos turtinės ir neturtinės žalos dydis kartu negalės viršyti 70 BSI (3220 Eur).

Projekte siūloma apibrėžti, kad nuo smurtinio nusikaltimo nukentėjęs asmuo - Lietuvos Respublikos pilietis, kitos Europos Sąjungos valstybės narės pilietis ar jo šeimos narys, kitas Lietuvos Respublikoje ar kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje teisėtai nuolat gyvenantis asmuo ar Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse nurodytais atvejais - kitas asmuo, kuriems padarytas smurtinis nusikaltimas, arba jei toks asmuo nužudytas - kitas šioje dalyje nurodytus kriterijus atitinkantis asmuo, kuris dėl to pripažintas nukentėjusiuoju ir civiliniu ieškovu. Siūlomu pakeitimu siekiama praplėsti Įstatyme įtvirtintą nukentėjusiųjų nuo smurtinių nusikaltimų apibrėžimą, kas leis išlyginti nuo smurtinių nusikaltimų nukentėjusiųjų asmenų teisinę padėtį bei suteikti visiems asmenims, kurie pripažinti nukentėjusiais dėl artimojo nužudymo, lygias ir vienodas galimybes pretenduoti ir gauti kompensaciją.

5. Galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Priėmus įstatymo projektą, neigiamų pasekmių nenumatoma.

6. Kokią įtaką priimtas įstatymas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai

Priimtas įstatymas neturės įtakos kriminogeninei situacijai ir korupcijai.

7. Kaip įstatymo įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Teikiamo projekto įgyvendinimas nenumato įtakos verslo sąlygoms ir jo plėtrai.

8. Ar įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams

Įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams.

9. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios

Įstatymo inkorporavimui į teisinę sistemą kitų įstatymų priimti, galiojančių įstatymų pakeisti ar panaikinti nereikės.

10. Ar įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o įstatymo projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Įstatymo projektas parengtas laikantis Valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas.

11. Ar įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus

Įstatymo projektas neprieštarauja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatoms ir Europos Sąjungos teisei.

12. Jeigu įstatymui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, - kas ir kada juos turėtų priimti

Priėmus Įstatymą, iki jo įsigaliojimo, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija turės pakeisti:

1. Prašymų kompensuoti smurtiniais nusikaltimais padarytą žalą nagrinėjimo, sprendimų kompensuoti smurtiniais nusikaltimais padarytą žalą priėmimo ir išmokėtų kompensacijų išieškojimo iš atsakingų už žalą asmenų ir asmenų, kurie neturėjo teisės į žalos kompensavimą, tvarkos aprašą, patvirtintą Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2019 m. spalio 28 d. įsakymu Nr. 1R-292 „Dėl Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymo įgyvendinimo“ (TAR, 2019-10-28, Nr. 2019-17071);

2. Smurtinių nusikaltimų, dėl kurių padaryta žala kompensuojama, sąrašą, patvirtintą Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2019 m. spalio 28 d. įsakymu Nr. 1R-292 „Dėl Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymo įgyvendinimo“ (TAR, 2019-10-28, Nr. 2019-17071).

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti

Priėmus siūlomus pakeitimus lėšų poreikis padidės dėl į Įstatymo taikymo sritį papildomų smurtinių nusikaltimų įtraukimo. Papildomai į Smurtinių nusikaltimų sąrašą, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos vertinimu, turės būti įtrauktos 8 nusikalstamos veikos, įskaitant fizinio skausmo sukėlimą ir nežymų sveikatos sutrikdymą (BK 140 straipsnis), viešosios tvarkos pažeidimą (BK 284 straipsnis) bei kt. Preliminarus lėšų poreikis apskaičiuojamas analizuojant šiuos duomenis:

Per 2018 - 2021 m. laikotarpį užregistruota nusikalstamų veikų					
	2018 m.	2019 m.	2020 m.	2021 m.	Viso
Nužudymas	128	99	110	76	413
Sveikatos sutrikdymai (nesunkūs ir sunkūs)	1536	1620	1310	1141	5607
Fizinio skausmo sukėlimas ir nežymus sveikatos sutrikdymas	11609	9970	9242	7647	38468
Viešosios tvarkos pažeidimas	2010	1842	1224	1129	6205

* Duomenys surinkti iš Informatikos ir ryšių departamento prie LR vidaus reikalų ministerijos viešai skelbiamų duomenų bazių

<<https://www.ird.lt/lt/paslaugos/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos>>.

2018 - 2021 m. priimti sprendimai dėl smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo				
	2018 m.	2019 m.	2020 m.	2021 m.
Priimta sprendimų	306	313	230	167
Teigiami	250	233	159	115
Neigiami	56	80	71	52

Taigi, iš aukščiau pateiktų duomenų matyti, kad per 2018 - 2021 m. laikotarpį buvo užregistruota 413 nužudymų atvejų ir 5607 sveikatos sutrikdymo atvejai, t. y. iš viso 6020 nusikalstamų veikų. Dėl šių nusikalstamų veikų pagal galiojančią Įstatymo redakciją asmenys gali kreiptis ir gauti kompensaciją. Per 2018 - 2021 m. laikotarpį iš viso priimta 1016 sprendimų

dėl prašymų kompensuoti smurtiniais nusikaltimais padarytą žalą. Pateikti duomenys suponuoja, kad iš esmės buvo gauta tik apie 16 proc. prašymų vien tik nuo registruoto nužudymų ir sveikatos sutrikdymų skaičiaus. Jeigu į skaičiavimą įtraukti ir kitus nusikaltimus, nes dalį iš gautų 1016 prašymų sudaro pasikreipimai dėl kitų nusikalstamų veikų, nesusijusių su nužudymu ir sveikatos sutrikdymu, tai gaunamų prašymų procentas nuo užregistruotų smurtinių nusikaltimų dar sumažės ir bus tik apie 10 proc. Kitaip tariant, dėl kompensacijos gavimo kreipiasi maždaug tik 10 proc. nuo smurtinių nusikaltimų nukentėjusių asmenų.

Vidutiniškai per metus užregistruojama 9617 (38468/4) atvejų dėl fizinio skausmo sukėlimo ar nežymaus sveikatos sutrikdymo ir 1550 (6205/4) atvejų dėl viešosios tvarkos pažeidimo. Jei šiuo metu dėl kompensacijos gavimo kreipiasi maždaug tik apie 10 proc. nuo smurtinių nusikaltimų nukentėjusių asmenų, galima prognozuoti panašų pareiškėjų skaičių ir dėl naujai įtrauktų nusikaltimų, kuris atitinkamai būtų apie 1100 papildomų prašymų per metus.

Pagal parengtą projektą siūloma nustatyti, kad nukentėjusiems asmenims, kai smurtiniu nusikaltimu nežymiai sutrikdyta sveikata ar sukeltas fizinis skausmas, kompensuojamos turtinės žalos dydis negalės viršyti 30 BSI (1380 Eur), o kompensuojamos neturtinės žalos dydis negalės viršyti 40 BSI (1840 Eur), t. y. iš viso 70 BSI (3220 Eur). Tokiu atveju galima prognozuoti, kad 1100 papildomų prašymų bendras lėšų poreikis siektų apie 3,5 mln. Eur. Pažymėtina, kad tikslaus lėšų poreikio numatyti iš esmės nėra galimybių, nes neįmanoma tiksliai prognozuoti nei kiek asmenų kreipsis, nei kokio dydžio kompensacijų bus prašoma. Apie 3,5 mln. Eur prireiktų esant sąlygoms, kad kreiptųsi apie 1100 pareiškėjų ir visiems jiems būtų išmokėta maksimalaus dydžio kompensacija.

Šioje vietoje verta pažymėti, kad vidutiniškai, kaip rodo praktika, pareiškėjams išmokama tik pusės maksimalaus dydžio kompensacija. Be to, kaip jau buvo minėta, teismų praktikos analizė rodo, jog nukentėjusiems nuo nežymaus sveikatos sutrikdymo ir (arba) sukulto fizinio skausmo priteisiamas nuo 150 Eur iki 2 000 Eur neturtinės žalos atlyginimas. Galima prognozuoti, kad ne visais atvejais nukentėjusiems bus išmokamos maksimalaus dydžio kompensacijos, todėl lėšų poreikis potencialiai galėtų mažėti.

Taigi, priėmus projektą siūlomą pakeitimą papildomų lėšų iš valstybės biudžeto poreikis turės būti skaičiuojamas kasmet, įvertinus įplaukas į Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą (t. y. baudžiamojo poveikio priemonės - įmokos į Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą surinkimą, lėšų surinkimą išieškant kompensacijas regreso tvarka iš už nusikaltimus atsakingų asmenų). Pavyzdžiui, 2021 m. į Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą buvo surinkta 800 tūkst. Eur, o išmokėta tik 340 tūkst. Eur. Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondo nepanaudotas likutis 2022 m. yra apie 2 mln. Eur. Planuojant papildomų valstybės biudžeto lėšų poreikį Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondo veiklai 2024 m., galima bus atsižvelgti į jau turimas sukaupias Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondo lėšas, vėlesniais metais reikės atsižvelgti į lėšų išmokėjimo rodiklius (pagal besikreipiančių aukų skaičius ir išmokamų kompensacijų dydžius). Priklausomai nuo šios sukaupios statistikos gali kilti objektyvus poreikis skirti papildomas valstybės biudžeto lėšas.

Papildomų lėšų iš valstybės biudžeto poreikis Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondo veiklai 2024 m. (bei vėlesniais metais) priklausys taip pat ir nuo Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinto bazinio socialinės išmokos dydžio, kuris pagal Įstatymą naudojamas nustatant smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensacijos dydį. Bazinis socialinės išmokos dydis apskaičiuojamas vadovaujantis Lietuvos Respublikos socialinės paramos išmokų atskaitos rodiklių ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio nustatymo įstatymu ir iš esmės priklauso nuo atitinkamų metų metinės infliacijos prognozės, maisto ir ne maisto prekių bei paslaugų kainų augimo. Pažymėtina, kad bazinis socialinės išmokos dydis gali būti tvirtinamas ir dažniau nei kartą per metus. Pavyzdžiui, 2022 m. bazinis socialinės išmokos dydis buvo

didinamas du kartus ir dabar siekia 46 Eur (2021 m. - 40 Eur, 2022 m. iki gugužės 31 d. - 42 Eur, 2022 m. nuo birželio 1 d. - 46 Eur). Šiuo metu nėra jokių galimybių prognozuoti 2024 m. bazinio socialinės išmokos dydžio, todėl 2024 m. (bei vėlesniais metais) vertinant, be kita ko, ir šią aplinkybę gali kilti objektyvus poreikis skirti papildomas valstybės biudžeto lėšas Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondo veiklai.

Be to, padidėjus gaunamų prašymų skaičiui turi būti sprendžiamas lėšų, skirtinų šias funkcijas vykdančių naujų darbuotojų darbo užmokesčiui, poreikis. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos nuomone, vienam sprendimui parengti bei kitiems su tuo susijusiems veiksams atlikti (patikrinti prašymo duomenis, padaryti užklausas kitoms institucijoms, atlikti patikras registruose, suformuoti ir atlikti mokėjimą, avansinio mokėjimo atveju stebėti baudžiamąją bylą, parengti valstybės regresinio reikalavimo ieškinį, atstovauti teismo procese, pateikti sprendimą vykdyti antstoliui, administruoti priverstinio išieškojimo procesą) pakaktų 1 darbo dienos. Taigi, jeigu per metus būtų gaunama apie 1100 papildomų prašymų, visiems veiksams atlikti prireiktų 1100 darbo dienų.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2021 m. gruodžio 16 d. įsakymu Nr. A1-916 patvirtintas 2022 metų vidutinis mėnesio darbo dienų skaičius yra 20,9 (suapvalinus - 21) dienos, t. y. 252 darbo dienos per metus. Vienas asmuo vidutiniškai dirba apie 220 darbo dienų (atėmus atostogas ir skaičiuojant vidutiniškai nedidelį nedarbingumo procentą). Padalinus papildomų prašymų skaičių (1100) iš vieno asmens darbo dienų per metus skaičiaus (220), gaunama, jog funkcijoms vykdyti prireiktų 5 naujų etatų. Vienai darbo vietai sukurti ir išlaikyti iš viso reikėtų 35 000 Eur per metus. Atitinkamai penkioms naujoms darbo vietoms sukurti ir išlaikyti prireiktų 175 000 Eur per metus. Projekte numatyta, kad Įstatymo nuostatos įsigalios nuo 2024 m. sausio 1 d., todėl, siekiant veiksmingai suplanuoti biudžeto lėšų poreikį, naujos darbo vietos šiuo požiūriu steigtinės nuo 2024 m. Atitinkamą biudžeto lėšų poreikį Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija pateiks per 2024 m. valstybės biudžeto rengimo procesą.

Papildomų valstybės lėšų siūlomam pakeitimui, kiek tai susiję su nuo smurtinio nusikaltimo nukentėjusiojo asmens apibrėžimo pakeitimu, nereikės. Siūlomas pakeitimas aktualus tik išmokamoms kompensacijoms asmens nužudymo atvejais, o tais atvejais, kai bendra žalos nukentėjusiems suma viršija įstatyme numatytas kompensacijos už nužudymą dydžius, kiekvienam asmeniui išmokama tik kompensacijos dalis proporcinga jam priteistai žalos sumai. Todėl nepriklausomai nuo to, kiek asmenų pripažinta nukentėjusiais, bendra pagal Įstatymą mokėtina suma išliks ta pati. Be to, Įstatymo nuostatas, numatančias platesnį nukentėjusių nuo smurtinio nusikaltimo asmenų sąrašą, siūloma taikyti kompensuojant žalą, atsiradusią dėl po įsigaliojimo padarytų smurtinių nusikaltimų.

14. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados

Įstatymų projektų rengimo metu specialistų vertinimų ir išvadų nebuvo gauta.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis

Reikšminiai Įstatymo projekto žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą: „smurtinis nusikaltimas“, „žalos kompensavimas“, „nukentėjęs asmuo“.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Įstatymo projekte siūlomi pakeitimai dėl nuo smurtinio nusikaltimo nukentėjusio asmens apibrėžimo išplėtimo ir kiti techninio pobūdžio pakeitimai nepareikalaus papildomo pasiruošimo įstatymo taikymui, todėl šių pakeitimų įsigaliojimas numatytas nuo 2023 m. sausio 1 d.

Įstatymo projekte siūlomi pakeitimai dėl smurtinio nusikaltimo apibrėžties ir kompensacijų apskaičiavimo tvarkos pareikalaus papildomo pasiruošimo. Pirma, kaip nurodyta šio aiškinamojo rašto 13 punkte, šie pakeitimai pareikalaus papildomų biudžeto lėšų, tuo tarpu valstybės biudžeto lėšų poreikio planavimas 2023 metams jau baigiamas. Antra, techniniame lygmenyje reikės pasiruošti naujo reglamentavimo taikymui, t. y. įsteigti naujas darbo vietas, atlikti informacinės sistemos pakeitimus, patikslinti darbo tvarkas. Dėl šių priežasčių Įstatymo projekte minėtų pakeitimų įsigaliojimas numatytas nuo 2024 m. sausio 1 d.